

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 20

1 Փետրոս 1896

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պապէ Աղի ճառողի թիւ 20

1895

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1 Միպերիացի մանկամարդ Օրիորդը — Յ. Վ. Մխչեան:
- 2 Ակնարկ մը Ս. Իգնատիոսի քոթոց վրայ:
- 3 Աստղաբաշխական —
- 4 Վարդապետութիւն յ. Բ. Առաքեոց — Ս. Վ. Ն
- 5 ՎԱՐԲ Ս. ՄՈՆԻԹՐՈՅԻ — ՅՈՎՀ. Վ. ՍԷԼԵԱՆ:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Վեցերորդ Տարի

ԹԻԻ 20

1 Փետրուար 1896

ԳՍԱՎԻԷ ՏԸ ՄԷՍԹՐԸ ԿՈՄՍԻ

ՍԻՊԵՐԻԱՑԻ

Մանկատնարդ Օրիորդը

ԿԱՄ

ԾՆՈՂԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

(Շարունակութիւն տես անցեալ քիւն)

Այս մանրամասնութիւնք զուցէ տղայական ու փուճումունճ բաներ երեւին ընթերցողներէն ոմանց. սակայն երբ տեսնեն այս մանկահասակ օրիորդին խորհուրդներուն անանկ անակնկալ ու անհաւատալի կերպով յաջողին՝ հակառակ անթիւ անհամար դժուարութեանց որոնց պետք էր յաղթել, այն ատեն պիտի համոզուին թէ բնաւ մարդկային շարժառիթ մը բաւական չէր իւր զիտած նպատակին ղինքն հասցընելու համար, եւ թէ այսպիսի մեծ ձեռնարկութեան մը համար անհրաժեշտ հարկաւոր էր հաւատքն որ ցլետները կը տեղափոխէ: Ամէն դէպքի մէջ Բրաքքովի միշտ Ս.ստուծոյ մատը կը նշմարէր, եւ սովոր էր ըսելու թէ՝ « եղաւ երբեմն որ ծանր փորձանքներու մէջ

գտնուեցայ, բայց իմ ունեցած վստահութիւնս 'ի Տէր երբեք պարապը չեղաւ: Միջանկեալ ղէպք մը, որ քանի մը օր ետքը պատահեցաւ, վերստին բորբոքեց իւր քաջասրտութիւնն ու գուցէ ալ պատճառ եղաւ փութացընելու իւր ծնողքը վերջնական որոշողութեան մը յանգելու համար: Մայրը կը գուարճանար երբեմն՝ առանց աւելորդապաշտ ըլլալու՝ օրական ամենափոքր պարագաներէն իսկ սպագային համար նախագուշակութիւններ հանելու: Թէպէտ հաւատք չէր ընծայեր որ չարթուան մէջ որոշեալ չարաբաստիկ օրեր գտնուին, այսու հանդերձ կը խորշէր երկուշարթիները (1) բանի մը ձեռնարկելէ եւ չէր ախորժեր ընաւ աղամանին թափուիլը տեսնել սեղանին վրայ:

9. Ս. Գրոց ընթերցմամբ կը մխիթարուին արստրականք.

Երբեմն Աստուածաշունչը ձեռքն առած եւ ըստ բախտի եւրես մը բանալով իւր մայրը կը փնտռէր աչքին տակն ինկած առաջին խօսքերուն մէջ իրենց վիճակին յարմար ասացուած մը, որմէ կարենար բարեգուշակ հետեւութիւն հանել. երբ Ս. Գրքին վկայութիւնն առանձին նշանակութիւն մը չունէր՝ նո-

(1) 'Ի Ռուսաստան երկուշաբթին դժբախտ օր մը սեպուած է ուսմիկ ժողովրդեան ու աւելորդապաշտ անձանց համար. այնքան ընդհանուր դարձած է հոն երկուշաբթի օրն ո՛ր եւ իցէ գործի մը մեռք գարնելու, դժկամակութիւնը՝ մանաւանդ ուղեւորութեան մասին՝ որ այն սակաւաթիւ մարդիկ որոնց զգացումքը տարբեր է յայլոց ստիպուած են յայտ գիջանելու հասարակաց կարծեաց, վասն զի գրեթէ կրօնական կերպարանք մ'ունի այն Ռուսաց համար: (ա)

(ա) Տաճկաստան եւ յԱրեւելս սովորաբար երեքշաբթի օրն է ջարագուշակ համարուածը, զի ամենուն բերանը շրջող խօսք մ'է քէ «Երեւելաբէ՛ն՝ Երեւ լի՛ն»: Իսկ յիտալիա՝ ուսմիկը լաւ աչքով չնայիր երեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերուն. անոր համար առած դարձած է աստ՝

«Զէ մարք յուրբարու՝ յերեքշաբաթոջ
Ամուսնանալ բնաւ, ուղեւորիլ ո՛չ»: (Մ. Թ.)

բէն կը սկսէր. եւ վերջապէս փոքր ի շատէ բռնազբօսելով բա-
ռերուն իմաստն՝ ուզուած դարձուածն ու ձեւը կու տար ա-
նոնց. Թշուառք ամէն բանի ետեւէն կ'երթան, ու թէպէտ սոյն-
պիսի կանխագուշակութեանց մեծ հաւատք չեն ընծայեր՝ սա-
կայն տեսակ մը հաճութիւն կը զգան երբ իրենց ակնկալու-
թեանց համաձայն կը գտնեն զանոնք. Սովոր էր Լաբուլոֆֆ
ամէն երեկոյ Աստուածաշունչէն զլուի մը կարգալ եւ կը բա-
ցատրէր կանանց սլաւերէն բառերուն իմաստը զոր չէին հաս-
կըցած. Այս զբաղմունքն յոյժ հաճոյական էր իւր աղջկան.
տրտում տխուր իրիկուն մը մեր երեք առանձնակեաց տարա-
ւնակները սեղանի մը շուրջը նստած էին, որուն վրայ Սուրբ
Գիրքը դրուած էր. ընթերցումն աւարտած էր եւ խորին լռու-
թիւն մը կը տիրէր, երբ յանկարծ Բրասքովի մօրն ուղղելով
իւր խօսքն՝ մի միայն խօսակցութեան թելը նորէն սկսելու հա-
մար՝ « բայ խնդրեմ, ըսաւ, Աստուածաշունչն ու փնտռէ՛ գտիր
աջակողմեան էջին վերի մետասաներորդ տողը. Մայրը փութով
ձեռքն առնելով Սուրբ Գիրքը՝ դնդասեղով մը բացաւ. ու աջ
կողմի երեսին տողերն համրեց մինչեւ մետասաներորդն, եւ
կարգաց բարձրաձայն հետեւեալ խօսքերը.

«Եւ կոչեաց Աստուած (ի Լատինականին՝ Հրեշտակ Աստու-
ծոյ) զԱգար յերկնից եւ ասէ. Զի՞նչ է այդ Ագար, մի՛ երկնցիք».
(Ծննդ. ԻԱ., 17):

Անշուշտ շատ դժուարին բան մը չէր սոյն վկայութիւնը
նեւ ըկայ կացութեան մերձեցընելն, եւ իւրաքանչիւր ոք զարմա-
նալի յարաբերութիւն մը կը տեսնէր այս խօսքերուն ու յառաջա-
դրեալ ուղեւորութեան մէջ. Բրասքովի ուրախութենէն ինքնիւ-
մէն իշխած՝ Աստուածաշունչը ձեռքն առաւ ու երկիցս երկցս էջերը
կը համբուրէր. Մայրն անդիէն ամուսնոյն դառնալով՝ « յիրաւի
տարօրինակ բան մ'է այս » ըսաւ. բայց անիկայ չուզելով ի
նպաստ իրենց գաղափարին հաւանութիւն տալ, սաստկապէս
գոչելու սկսաւ սոյնպիսի ծիծաղելի գուշակութեանց դէմ. « Ընչ,
միթէ կը կարծէք թէ դնդասեղով զիրք մը բանալով կարելի
ըլլայ Աստուծոյ հարցում մ'ընել, թէ Բարձրեալն արժանի կը
համարի՞ ձեր ամէն խնդուխելար մտածմանց պատասխանելու.
Անտարակոյս, աւելցուց հենդութեամբ իւր աղջկան դառնալով,
հրեշտակ մ'ալ պիտի ընկերակցի քեզ այն քու ցնորական
ճամբորդութեանդ ատեն ու ծարուած միջոցիդ քեզի խմելու

ջուր պիտի տայ. չե՞ս մի տեսներ՝ թէ ինչպիսի յիմարութիւն է սոյնպիսի ունայն յոյսերու ետեւէն երթալը»:

Բրասքովի պատասխանեց հօրը՝ թէ ինքը բնաւ չէր յուսար որ հրեշտակ մը իրեն երեւնար իւր ձեռնարկին մէջ օգնելու համար, զրայց սակայն՝ վրայ բերաւ՝ հաստատուն յոյս եւ հաւատք ունիմ թէ իմ պահապան Հրեշտակս զիս չպիտի լքանէ, ու թէ իմ ուղեւորութիւնս անվրէպ տեղի պիտի ունենայ՝ նաեւ եթէ ես իսկ անձամբ դիմադրելու ըլլամ»: Լաբուլֆֆ այսպիսի անըմբռնելի յարատեւութեան առջեւ՝ սասանած պապանձած կը մնար. ամիս մ'ալ անցաւ տոսնց ամենեւին մեկնելու խօսք ու խնդիր ըլլալու: Բրասքովի օր ըստ օրէ լուսիաց ու զբաղամիտ կը դառնար. միշտ միայնակ անտառին մէջ եւ կամ իւր խցիկն առանձնացած. այլ եւս բնաւ որդիական գորովոյ նշաններ ցոյց չէր տար իւր ծնողաց, եւ որովհետեւ այլեւայլ անգամներ սպառնալիք ալ ըրած էր առանց անցողորի ճամբայ եղնելու, իւր հայրն ու մայրն իրօք վախնալու սկսան որ չըլլայ թէ իւր խորհուրդն 'ի գործ դնէ. երբ սովորական ժամանակէն աւելի բացակայ կ'ըլլար տունէն՝ ծնողքը մեծ վարանման մէջ կը տագնապէին: Օրուան մէկն ալ կարծեցին թէ ստուգիւ մեկնած էր ինքը. վասն զի եկեղեցիէն տուն դարձած միջոցին՝ ուր մինակուել զնացած էր՝ Բրասքովի քանի մը գեղացի մանկահասակ աղջկանց ընկերակցած էր մինչեւ իրենց մերձակայ խրճիթն, ուր քանի մը ժամ ալ առնն անցուցած էր 'ի միասին: Երբոր տուն վերադարձաւ՝ մայրն արտասուաթոր աչօք գրկելով զինքն ըսաւ. «չատ ուշ մնացիր աղջիկս, մենք այնպէս կարծեցինք թէ դուն բոլորովին թողուցիր հեռացար մեզմէ»:

— «Ինչ ատենէն այս տրտմութիւնը պիտի սեննաք, պատասխանեց օրիորդն, որովհետեւ չէք ուզեր անցազիրն ինձ յանձնել. յիշաւի պիտի զժկամակիք յայնժամ այսպիսի հարկաւոր օգնութենէ մը ու ձեր օրհնութենէն զիս զրկած ըլլալուդ համար»: Այս վերջին խօսքերս արտասանեց առանց հոգ ընելու մօրը զգուանաց՝ այնպիսի տրտմալից ձայնով՝ մը՝ որ բարեկիր մօրն սիրտը մեծապէս յուզուեցաւ, ու զանիկայ հանդարտեցնելու համար մայրը խոստացաւ ալ բնաւ զէմ չկենալու իւր մեկնման, որ մի միայն հօրը հրամանէն կախում պիտի ունենար: Բրասքովի այսպիսի հրաման մը այլ եւս չէր ուզեր խնդրել հօրմէն, բայց իւր խորին տրտմութիւնն աւելի ազդու կեր-

պով կը թաթանձէր զայն՝ քան որ եւ իցէ պաղատախառն աղա-
չանք. միւս կողմանէ Լաբուլոֆֆ շուարած մնայած էր եւ ինչ
ընկիրը չէր գիտեր:

10. Վերջին քախանձանք մանկահասակ օրիորդին.

Աստու մը Լաբուլոֆֆի ամուսինը կ'աղաչէր իրեն սր եր-
թայ տան քովի պարտեզէն քանի մը դեանախնձոր քաղէ բերէ.
անիկայ անշարժ կեցած ու միտքն այլեւայլ տխուր մտածուք-
ներով լի՝ կարծես բնաւ ուշ չէր գներ այս խնդրանաց. վերջա-
պէս յանկարծ ինքն իրեն գալով՝ «ճն երթանք՝ ըսաւ՝ իբր ինք-
զինքը քաջակերելու համար. դուն օգնէ՛ քեզի, ես ալ օգնու-
թեան կը հասնիմ քեզ: Այս ըսելով՝ ձեռքը բա՛ն մ'առաւ դէպ
'ի բանջարեղէնաց պարտեզը գնաց: Բրասքովի ետեւէն երթա-
լով՝ «անշուշտ՝ հայրիկ՝ ըսաւ, քշուառութեան մեջ իրարու
օգնելու ե. կը յուսամ եւս թէ ինքնին Աստուած օգնութեան
պիտի հասնի ինձ՝ այն քեզի ըրած աղաչանքիս կատարմանն
համար, ու պիտի չարժէ քու սիրտդ: Տուր ինձի անցադիրն,
ո՛վ սիրեցեալ ու թշուառ հայրիկ, հաւատա՛ ինձ թէ Աստուծոյ
կամքն է այս. միթէ կ'ուղնս ստիպել քու աղջիկդ որ քեզի
անհնազանդելու սարսափելի դժբաղդու թեան մէջ ինկնայ: Այս-
պէս խօսելով՝ Բրասքովի հօրը ծնկուրներուն պլուեցաւ սիրով
ու կը ջանար ազդել անոր նոյն այն լիութի վստահութիւնն որով
իւր ողին վառուած բորբոքած էր. մայրը վրայ հասաւ. մանկա-
մարդ աղջիկն աղաչելով պաղատեցաւ որ միջամտէր բարեւ-
խօսէր՝ հօրն ընդդիմութիւնը կակղցընելու համար. բարի կինն
յանձն չկրցաւ առնուլ զայս: Թէպէտ ինքը բաւական արիու-
թիւն ուզոյ ունեցած էր անոր մեկնելուն հաւանութիւն տալու,
բայց սակայն քաջասրտութիւն չունէր զայն խնդրելու համար
իւր ամուսինէն: Այսու հանդերձ չկրցաւ Լաբուլոֆֆ ընդերկար
դիմադրել այսքան սրտաձմիկ թախանձանաց. միւս կողմանէ
զիսնալով որ իւր աղջիկն անդառնալի որոշման մը յանգած էր՝
կը վախճար որ առանց անցագրի իսկ ճամբայ ինկնար. «Ինչ ընե-
լու է այս դաւկիս, գոչեց, հարկ անհրաժեշտ է թողուլ որ
մեկնի »: Բրասքովի ուրախութենէն բոլորովին այլայլած՝ հօրը
վիզը նետուեցաւ. « ապահով եզիր, կ'ըսէր անոր գորովալից
քնքշանօք, որ չպիտի գըջաս իմ խնդիրքիս մաիկ ընելուդ հա-

մար. պիտի երթամ՝ հայրիկս՝ այո՛ պիտի երթամ 'ի Ս. Բե-
թերսպուրկ, Ինքնակալին ոտքը պիտի ինկնամ. եւ այն նախա-
խնամութիւնն որ այս բանիս խորհուրդն ազգեց ինձ ու քու
սիրտդ ալ չարժեց՝ պիտի բարեհաճի անշուշտ նախապատրաս-
տելու նաեւ այն մեր մեծաշուք միահեծան արքային սիրտն 'ի
նպաստ մեր»:

— «Բանքէ՛ կզո՛ւկ մանկիկ, պատասխանեց հայրն արցունք
թափելով, կը կարծեմ թէ կարելի բան է Ինքնակալին խօսիլն՝
ինչպէս դուն հոս 'ի Սիպերիա հօրդ հետ կը խօսակցիս: Պահա-
պան զինուորներ պալատան ամէն ծառուղիներուն վրայ պահ-
պանութիւն կ'ընեն, եւ դուն չպիտի կարենաս երբեք արքա-
յարնակ սեմէն ներս ոտքդ կոխել: Աղքատ ու մուրացիկ, ա-
ռանց պատշաճ զգեստի ու մէկու մը յանձնարարութեան, ինչ-
պէս պիտի համարձակիս Կայսեր առջեւն ելնելու, եւ ո՞վ ար-
ժանի պիտի սեպէ զքեզ Նորին Վեհափառ Տէրութեան ներկա-
յացընելու»:

Այս իրաւացի դիտողութեանց ոյժը լաւ կ'ըմբռնէր Բրաս-
քովի, եւ սակայն ընաւ չէր վնասեր. ծածուկ նախազգացում
մը այս ամէն հակառակ պատճառաբանութիւնքը մտքէն կը
փարատէր:

— «Այո՛, շատ աղէկ կը հասկընամ քու հայրադրով զթոյշ
քեզ ազդած բոլոր երկիւղները, կը պատասխանէր հօրը. բայց
չէս գիտեր հայրիկ թէ ո՛րքան զօրաւոր պատճառներ ունիմ
յուսալու. մոմտա՛ կ'աղաչեմ հեզ մը, տես որչափ անակնկալ
չնորհքներ պարզեւեց ինձ: Աստուած, որովհետեւ իմ լիուլի
վստահութիւնս իւր վրայ զրած էի: Չէի գիտեր թէ ինչպէս
անցադիր մը ձեռք բերելու է. Տէրն ինքնին անկրօն անհաւա-
տի մը բերնովն յակամայ կամս նորա՝ զայն ընդունելու միջոյն
յայտնեց ինձ. Նա ինքն է՝ որ Թոպուքի անողոքելի կառավա-
րիչը զիջուց իմ խնդրքիս Վերջապէս հակառակ քու անյաղ-
թելի ընդդիմութեանդ՝ միթէ զքեզ ալ չհարկադրեց մեկնելու
հրամանը չնորհ ընելու ինձի: Ապահով եղիր ուրեմն՝ աւելցուց,
որ այն նախախնամութիւնն որ յաղթանակել տուաւ ինձ այն-
քան խոչընդոտներ ու ասանկ տեսանելի կերպով պաշտպանեց
զիս մինչեւ ցայսօր, կարող է առաջնորդել ինձի մինչեւ յոտս
Ինքնակալին: Ինքն իմ բերանս պիտի զնէ պէտք եղած խօս-
քերը զԿայսրն համոզելու համար, եւ քու ազատութիւնդ ինձի
չնորհած հաւանութեանդ վարձատրութիւնը պիտի ըլլայ»:

11. Բրասքովեսայ մեկնումն ՚ի Ս. Բեքերսայուրկ.

Այս օրուընէս մանկամարդ օրիորդին մեկնումն որոշուեցաւ, բայց դեռ ճիշդ ժամանակը սահմանուած չէր: Լաբուլոֆֆ յոյս ունէր իւր բարեկամներէն դրամական նպաստներ գտնելու. բանտարգելներէն չատերը ստակի տէր մարդիկ էին, եւ ոմանք իսկ զանազան առիթներու մէջ առաջարկութիւններ բրած էին իրեն այս մասին՝ զորս ինքը խոհական իմաստութեամբ պատշաճ դատած չէր յայնժամ ընդունելու. բայց ներկայ պարագայիս մէջ միաբը դրած էր օգտուիլ անոնցմէ: Կը փափաքէր միանշամայն ճամբորդ մը գտնել, որ կարենար ընկերակցիլ իւր աղկական դոնէ ուղեւորութեան առաջին օրերը: Այս կրկին ակնկալութիւնքն եւս ՚ի գերեւ ելան, եւ սակայն Բրասքովի կը փութացընէր իւր մեկնումն: Ընտանեաց բոլոր հարստութիւնն՝ արծաթէ բուբլի մ'էր, գրեթէ հաւասար մէկ արծաթ քանոնոցի. իստ ՚ի զուր ամէն ճիգ թափելու այս գուզնաքեայ գրամին վրայ յաւելուած մ'ընելու համար, վերջապէս որոշուեցաւ զառնակսկիծ բաժանման օրն՝ որ ըստ բաղձանաց մեր ուղեւոր աղջկան Սեպտեմբերի ութին Աստուածածնայ Ծննդեան տօնին առաւօտը պիտի ըլլար:

Հազիւ թէ այս լուրը զիւղիս մէջ տարածուեցաւ, ամէն կողմէն ծանօթք վազեցին եկան զինքը տեսնելու, աւելի հետաքրքրութենէ քան թէ ճշմարիտ հոգածութենէ մը մղեալ. փոխանակ օգնելու եւ քաջալերելու զինքն իւր ձեռնարկին մէջ, առհասարակ կը մեղադրէին հայրն որ մեկնելու թոյլտուութիւն չնորհած էր իրեն: Անոնք որ կարող էին նպաստ մը հայթայթել, կը պատճառէին չարաբախտ ձախորդ պարագաներ՝ որք ստէպ արգելք կ'ըլլան լաւագոյն բարեկամաց ՚ի հարկաւորութեան իրարու ծառայութիւն ընելու: Փոխանակ օգնութեան կամ մխիթարութեանց՝ զորս ընտանիքը կ'ակնկալէր անոնցմէ, ետք քաջուելու ատենին ձախողակի չարագուշակութիւններ բերններէն հանելով ելան գնացին: Սակայն երկու աղքատագոյն ու աննշան բանտարգելք ջատագով հանդիսացան Բրասքովեայ, եւ իրենց բարի խորհուրդներովը քաջալերութիւն տուին անոր. «տեսնուած են՝ կ'ըսէին ծնողաց՝ ասկէ աւելի դժուարին դործեր լիուլի յաջողութեամբ պսակեալ ընդդէմ ամենայն ակնկալութեան. առանց որ անձամբ անձին մինչեւ

Ինքնակալին առջեւն ելնէ, ասիկայ անշուշտ պաշտպաններ պիտի զանէ՝ որոնք 'ի նպատ իրեն պիտի միջամտեն բարեխօսեն երբ զինքը ճանչնան ու սիրեն, ինչպէս մենք զինքը կը սիրենք»:

Սեպտեմբեր Տին առտուն կանուխ այս երկու բանտարկեալները նորէն եկան զանիկայ յուղարկելու եւ հրաժեշտի ողջոյնը տալու համար. զարմանքով տեսան որ մանկամարդ օրինորդն արդէն կողմ ու պատրաստ էր նոյնպիսի հեռաւոր ճամբորդութեան, եւ պարկ մ'ալ հետն ունէր զոր շատ առնէն 'ի վեր իւր ձեռօքն իսկ կարած հանդերձած էր այս վախճանիս համար:

(Շարայարելի)

Ակնարկ մը

Ս. ԻԳՆԱՏԻՈՍԻ ԹՂԹՈՅ ՎՐԱՅ

(Շարունակութիւն անցեալ բոլեկն)

Ոչ, չկարծուի թէ միօրինակ գրչաւ դժուած քանի մը ճապաղ թղթեր (ինչպէս սովոր է այժմեան անկրօն գրագէտն կոչել) ըլլան սոքա. ճարտարաբանն գուցէ ընկրկի սոցա առջեւ. եւ թերեւս քաղել իսկ խոնարհի: Այո՛, այսպէս, վասն զի ուր ոգի եւ սիրովսու ոգի կայ՝ քան զհռետորն անդր կը թռի. կեղծ կանոնաց պէտք չունի: Պիկո կաց իբրեւ զսալ կռածոյ. մեծի ախոյեանի է մարտնչել եւ յաղթել. այսպէս առ Պողոկարպոս: Հաւատացելոյ մէջ սովորութիւն եղած էր՝ երբ հալածունն սասուկանար՝ իրարու հանդիպած ժամանակ սիրտ տալ իրարու որոշեալ բառերով, ու անցնիլ. այսպէս էր, Առ սրով՝ առ Աստուծով, այսինքն՝ քաջալերիր, զի մարտիրոսութիւնն Աստուծոյ քով կը

տանի. Ի գազանս, յԱստուած. այսինքն մրցարանին մէջ գազանաց կուր լինելով՝ յԱստուած կը ծնանինք: Այս ալ Վկայիս թղթերէն կը հասնի մեզ, Մնացեալքն 'ի կարգին:

Եւսերիոս Կեսարացի Եկեղ. Պատմ. Գիրք Գ, գլ. ԼԶ, այսպէս կը գրէ. Եւ իբրեւ եմուտ նա (Իգնատիոս) 'ի Զմիւռնիա՝ (մինչդեռ Տրայիանոս կայսեր հրամանաւ կապեալ կը տարուէր 'ի Հռոմ, կուր լինել գազանաց), ուր էր Պողիկարպոս Եպիսկոպոսն, գրեաց նա բռնոր մի առ. Եկեղեցին Եփեսացւոց . . . այլ միւս եւս բռնոր 'ի Մագնեսիա, առ. Մենանդրոս գետով . . . այլ միւս եւս դարձեալ Տրայիացւոց Եկեղեցւոյն. . . Եւ առ. Եկեղեցին Հռովմայեցւոց գրեաց. . . Իսկ իբրեւ անցին ընդ Զմիւռնիա՝ գրեաց ի Տրոյիոյ առ. Փելագեփիացիս եւ առ. Եկեղեցին Զմիւռնիացւոց. եւ յակամե յանուանե առ. Պողիկարպոս Եպիսկոպոս նոցա. զի գիտեր էր եւ նախանձաւոր եւ նմանող է Առաքելոցն, եւ իբրոս հովիւ քաջ եւ ճշմարիտ յանձնարար նմա զհօտն իւր որ յԱնտիոք քաղաքի, եւ աղաջեաց զնա՝ զի փութով պնդութեամբ հոգաբարձ լիցի նորա: Որով եօթն միայն թիւ կը զնէ այդ թղթոց Եւսերիոս: Այսպէս եւ Ս. Յերոնիմոս Եկեղ. Գրչաց Յուցակին մէջ՝ եօթն միայն կ'ընդունի այդ թղթոց թիւն: Ըստ այսմ եւ յաջորդք եօթն կը թուեն միշտ:

'ի Զմիւռնիա գտնուած պահուն՝ շրջակայ տեղեաց Եկեղեցիք յայց կուզան Երանելոցն: Ասոնց մէջ էր Ռնեսիմոս Եփեսոսի Եպիսկոպոսն իր Բիւռոս Սարկաւազաւն եւ երեք Երեցամբ, որք են Կրովոս, Կոպլոս եւ Փրոնտոս: Նոյնպէս Տամասիոս Մագնեսիոյ Առաջնորդն, առ Մէանդր գետով, իր Բարտոս եւ Ապողոնիոս Քահանայիւք եւ Սոտիոն Սարկաւազաւն: Տրալիացւոց կողմանէ Պողիւպ Եպիսկոպոսն տեղւոցն: 'ի Զմիւռնիոյ կը գրէ չորս թղթերն եւ իւրաքանչիւր Եկեղեցեաց հրեշտակներուն յանձնելով՝ կը մեկնի: Հասնելով 'ի Տրովադա՝ կը գրէ մնացեալ երեքն. սակայն նշանակելի է՝ զի առ Պողիկարպոս թուղթն Մակեդոնիոյ Նոր քաղաքէն զրուած կ'երեւի նոյն թղթէն:

Ժամանակագրական հաշուով, ըստ ոմանց, Ս. Հայրապետս
գէպ 'ի Հոռոմ սոյն ճանապարհորդութիւնն կատարած կը հա-
մարուի՝ 107 թուին. որով եւ թղթոցս գրութեան միջոցն՝ Յու-
լիս ամսէն մինչեւ Սեպտեմբերի վերջն. 'ի ճանապարհին:

Համառօտիւ կը լիշեմք այն քաղաքներն որք Աստուած-
ազգեաց Հայրապետին թղթոց արժանացան:

Եփեսոս

Ուր առաջին թուղթն յղեց, Փոքուն Ասիոյ ծովեզերեայ
քաղաքն, ըստ Սարաբոնի՝ Պաղոմէոսի եւ Պլինեայ՝ Յոնիոյ նա-
հանդին կը պատկանի. եգեան ծովուն վրայ, Կայսարոս գետոյն
բերանն, հին ժամանակի ամենէն հռչակաւոր քաղաքներէն մին:
Զմիւռնիայէն քառասուն մղոն գէպ 'ի հարաւ հեռի. Բաւական
կը համարիմք մեք միայն ըսել՝ զի Ս. Յովհաննու Առաքելոյ եւ
Աւետարանչի բնակարանն էր այս քաղաք, եւ որուն Առաջնոր-
դին կամ Հրեշտակին կը խօսի Յայտնութեան մէջ (Բ. 1) Ա-
ռաքեալս, ինչպէս եւ Գործոց Առաքելոց մէջ շատ անգամ կը
տեսնեմք: Աստ 431ին երրորդ տիեզերական ժողովն գումա-
րեցաւ, յորում ըստ աւետարանական վարդապետութեան եւ
Իգնատիոսի քարոզութեանն՝ Բանն Աստուած եւ մարդ եւ Ս.
Կոյսն Աստուածածին հռչակուեցաւ ընդդէմ Նեստորի Հնոյս
Եփեսոսի աւերակաց մօտ է այժմեան Այստույուգ կոչուած
գիւղաչէնն:

Մազնեսիա

Թեսաղիոյ մէջ փոքրիկ գաւառ մը կայ այս անուամբ՝
Նոյնպէս Փոքուն Ասիոյ Լիւդիա նահանգին մէջ՝ այդ անուամբ
քաղաք մը. ինչպէս կը վկայեն Լիւլիոս, Պաղոմէոս, Սիպիլոս
լերան մօտ Փոքուն Փոփուգիոյ սահմանաց վրայ: Սակայն Մազ-
նեսիա քաղաքն՝ առ որ իր երկրորդ թուղթն ղրեց Ս. Իգնա-
տիոս, Մէսնիք գետոյն մօտ Կարիայ սահմանին միջինն է. Ե-
փեսոսէն քսանուիկեց մղոն՝ եւ 75 կամ 80 'ի Զմիւռնիոյ: Քսերք-
սեոի պատմութեան մէջ նշանաւոր է այս քաղաք. զոր Սկի-
պիոն կործանած յանձնած է Անտիոքոսի:

Տրալիա

Ըստ Լիվիոսի՝ Կիկերոնի եւ Պտղոմէոսի՝ Տրալիա Փոքուն Ասիոյ Լիւդիոյ նահանգին մէջ կ'իյնայ, Մէանդրոս գետոյն եւ Մագնեսիոս քաղաքին մօտ, երեսունուվեց մղոն Եփեսոսէն հեռու. մինչ վերինն 26 մղոն է. Այս կրկին քաղաքը Եփեսոսէ կախումն ունէին. Այժմեան Խորա գիւղն:

Աւելորդ է չորրորդ թղթոյն քաղաքն յիշել:

Փիլադելփիա

Այս անուամբ բաղմաթիւ քաղաքներ կը յիշուին 'ի հնումն. Ոմանք յեղիպտոս համանուն քաղաք մը կը դնեն, եւ ոմանք մինչեւ իսկ յԱպսոսմոս Արաբիա. այսպէս Ս. Յերոնիմոս. Պտղոմէոս կը յիշէ այդ անունն 'ի Կիլիկիա. իսկ ուրիշ մ'ալ ըստ Պլինիոսի եւ Սարաբոնի Տօլոս լեռան ստորոտն, Լիւդիոյ նահանգին մէջ. Փիլադելփիա քաղաքն որ Իգնատիոսի հինգերորդ թղթոյն արժանաւայաւ, այս վերջինս է. Չմիւռնիայէն եօթանասուն մղոն գէպ 'ի հիւսիս. մինչեւ յայժմ արքեպիսկոպոսական տիտոս. 'ի տեղացւոց Այաշէնի կոչեցեալ. Թէպէտ եւ ըստ բընական զրիցն՝ Ս. Վիայս 'ի Տրովադայ գրեւով զայս թուղթ՝ յիշեալ քաղաքիս ուղղած է, այլ ոմանք արաբական Փիլադելփիոյ (Կելեօբրիոյ) ուղղած կը համարին. վասն զի իր հայրապետական իշխանութենէն կախումն ունէր այդ:

Ապա կրկին թուղթքն առ Չմիւռնիոյ Եկեղեցւոյն եւ առ Ս. Պողիկարպոս Առաջնորդ նոյն Եկեղեցւոյն:

Հայերէն տպագիրն՝ հինդ ձեռագրաց վրայէ հանուած՝ այսպէս կ'ըսուի. Թուրքք Ելանքելոյն Իգնատիոսի Աստուածազգեաց Եպիսկոպոսի Անտիոքայ, գրեալը ըստ իւրաքանչիւր քաղաքաց, յորժամ ելանէր վկայել 'ի Հռովմ. 'ի բազառորութեանն Տրալիանոսի. եւ առաջին թուղթ կը դնէ առ Չմիւռնիայիս, երկրորդ՝ առ Պողիկարպոս Եպիսկոպոս, երրորդ՝ յԵփեսոս քաղաք, չորրորդ՝ 'ի Մագնեսիա, հինգերորդ՝ 'ի Տրալիա, վեցերորդ՝ 'ի Փիլադելփիա, եւ եօթներորդ՝ առ Հռոմայեցիոս. եւ ապա կը շարունակէ. Ը, յԱնտիոք Ասորւոց, Թ, Մարիայ կնոջ 'ի Կաս-

պալոն քաղաքէ՝ առ Իգնատիոս, Ժ, Պատասխանի թղթոյն Մա-
րիայ կնոջ, յԻգնատիոսէ. ԺԱ, ՚ի Տարսոն քաղաք, ԺԲ, առ
Ուրիոն Սարկաւադ, ԺԳ, ՚ի Փիլիպոյէ. եւ դեռ եւս կը պաւ-
յունական օրինակաց յոյց տուած քսաներկու թուով թղթոց
հայերէն թարգմանութիւնն ձեռք չբերելուն. թէ այդ եօթն
թուէն աւելի եղող թուղթք վաւերականք են թէ ոչ, ոչ գի-
տեմ եւ ոչ կը քննեմ. միայն այսչափն կ'իմանամ՝ զի հայե-
րէն տպագրին բռնած ընթացքն՝ թէպէտ եւ եւսերեայ շարքին
եւ այոց վկայութեան չհետեւիր, սակայն աւելի ընտրելն է.
Վասն զի յԱնտիօք քաղաքէ չմեկնած՝ առ Զմիւռնիացիս եւ առ
նոցին Եպիսկոպոսն գրած ըլլալ՝ չատ աւելի հաւանական է եւ
ըստ կարգին, քանզի եւ առ Հոռոմայեցիս այսպէս կ'ընէ, քան
թէ անոնց քով կենալ եւ մեկնելէն յետոյ, Նոյնպէս եւ Հոռ-
մայեցոց թուղթն, զոր տպագրին ամենէն վերջ կը դնէ, եւ-
թանց կարգին մէջ. Քննութիւնն կրնայ յայտնել այս ոչ չատ
կարեւոր խնդիրն:

Մեք եւսերեայ ընթացքն կ'ընտրենք:

(Շարայարեյի)

Աստեղաբաշխոշրիշն

ԵՒ ԱՐԵՒԵԼՔ

(Շարայարեյի)

Հնդիկ Աստեղաբաշխական գործիք

Աստղաբաշխութիւնն առանց գործիքի անհնարին է ուղղել.
արդի յառաջդիմութեան մէջ կը տեսնամք զանազան կատարե-
լագործեալ մեքենաներ, հնդկական դիտութիւնն մեզմէ այնչափ
դարեր առաջ ամենէն կնճռոտ եւ մեզի հազիւ այսօր ծանօթ
խնդիրներն ստորգիւր եւ մեկնելու եւ ճշգրտութեամբ ճշգրտելու է. ա-
ռանց գործիքի չէր կարելի այդ ուստի մտնեմք իրենց զիտա-
մաններն. Ի՞նչ պիտի տեսնեմք, ամենապարզ եւ յոյժ սակա-

ւաթիւ գործիներ. ինչպէս կրցեր են ատով այդչափ ճշդութեամբ խօսիլ. արդարեւ դարմանալի է: Սակայն տեսէք թէ ինչ կ'ըսէ Վասկարա. Ամեն գործիներէ զօրաւոր է հանճարն: Իրաւացի է:

Հնդկաց առաջին գործին Պարունակաւոր գունդն է (Sphère armillaire), որ այժմեան մեր գիտցածէն միայն ձեւովն կը զանազանի. Ընդհանրապէս յղկուած պամպուէ շինուած է, չրջանակները այդ տախտակին վրայ գծուած են. զոդիակոսն լայն չերտ մ'է, որուն վրայ բոլորակ քանդակուած են կենդանակերպքն. կեդրոնն հաստատուած է փոքրիկ գնդաձեւ Երկիրը: Գլխաւոր չրջանակները՝ այսինքն Զոդիակոսն՝ Ծիր խաւարման՝ Հասարակած, Միջօրեական, եւայլն, նշանակուած են իւրաքանչիւրին վրայ:

Պարունակաւոր գունդն չատ պարզ է:

Աստղաբաշխին գլխաւոր պիտոյն է չորս կողմունքն ճշդել. ինչպէս կ'ընեն Հնդկներն. ահա. Կատարեւապէս հորիզոնական քառակուսի քարի մը վրայ կամ հորիզոնական տախտակի՝ որ եւ է մեծութեամբ չրջանակ մը կը գծեն. կեդրոնին ուղղահայեաց սլաք մը հաստատելով: Միջօրէէ քանի մը վայրկեան առաջ տախտակին վրայ սլաքին գծած գիծն դէպ 'ի չրջանակն՝ կը նշանակուի. միջօրէէն նոյնչափ վայրկեան յետոյ նոյն գծին նման նոր դիժ մը կը զրուի սլաքին ձգած հովանւոյն ուղղութեամբ: Այսպէս կ'ունենամք եռանկիւն մը՝ որ չրջանակէն կ'երկարի դէպ 'ի կեդրոնն. կեդրոնին վրայ ձեւացած անկիւնն կէսի կտրելով՝ ուղիղ դիժ մը կը ձգուի չրջանակին մի շրթունքէն դէպ 'ի միւսն կեդրոնէն անցնելով. այդ գիծն՝ որ արամադիժ մը կը ձեւացունէ՝ Հիւսիս — Հարաւն է. ուլաքին հովանւոյն գծածն հարաւայինն է, իսկ հակառակն հիւսիս: Ասոր ուղղահայեաց գծուած համակեդրոն խաչաձեւն՝ Արեւելք — Արեւմուտքն:

Հնդիկ աստղաբաշխք արեգակնադէտ ձողի գործածութիւնն չատ տարածած էին. ինչպէս գիտեմք՝ չատ պարզ եւ չատ օգտակար, այս գործիքով ընդհանրապէս կը չափեն աստղերու եւ Արեւու բարձրութիւնն:

Արեւադէտ (Gnomon) գործիներ մերթ եւս փայլուն եւ անդրադարձող հայելիներու նման էին, յորում թէ սլաքն եւ թէ աստղերն կ'երեւէին. այդ հայելիներու վրայ ցանցակերպ ձգուած թելերու մէջէն՝ զիւրաւ կրնային ճշդիւ դիտողու-

Թիւնքն կատարել: Առ այս հնդիկներն արգելակ մը կը դնեն առջեւն՝ յորում փոքրիկ ծակ մը աստեղ ընթացքն կը յայտնէ. եթէ աւելի ճշդելի հաշիւ մ'է. ծակին վրայ պամպուռի եղեգէ խողովակ մը կ'ազուցուի, որպէս զի աչքն առանց չփոթելու զիտէ:

Սլաքն փղոսկրեայ է ընդհանրապէս:

Նոյնպէս կէս եւ քառորդ շրջանաճիւղեր կան, որոնց ձեռքով անկեանց չափն կ'որոշուի. սակայն ընդհանուր գործածականն շրջանակն է. զոր մեզ նման 360 աստիճանի կը բաժնեն: Թէ շրջանակաւ եւ թէ սլաքի փորձով արեւուն բարձրութիւնն կը զիտեն եւ կէս օրն կամ միջօրէն կը հասկընան: Շրջանակաւ զիտելու համար թելով մը կը հաստատեն զայդ, որպէս զի ուղած աստիճանաւն ուղղեն շրջանակն. կեդրոնին վրայ մետաղեայ առանցք մը կայ՝ որ արեւու ժամանակ շրջանակին վրայ հովանի կ'արձակէ. հովանւոյն զիրքէն միջօրէն կամ արեւուն բարձրութիւնն ճանչնալ չատ զիւրին է:

Հնդիկ աստեղաբաշխներն օրն կրկին հաւասար 12 ժամերու կը բաժնեն. իւրաքանչիւր ժամ Ղոնգերու (Ghong) կը բաժնուի, որ $22\frac{1}{2}$ վայրկեան է, 24 ժամն 64 Ղոնգ ունի. ուրիշ Ղոնգ կը կազմեն պորէ (Pore = բոպէ?) մը, որով 4 պորէ ցերեկն կ'ունենայ եւ չորս ալ գիշերն, ընդ ամենն 8 պորէ. ուստի մէկ պորն երեք ժամ ըսել է գրեթէ:

Իբր ժամացոյց կը գործածէին կրկին ամաններ, երկուքն ալ հնչուն կամ հնչիւն տուող, մեծ ամանն քարէ կամ մետաղէ՝ ջրով կը լեցունէին, եւ մետաղեայ կաթսայաձեւ կոնքիկ մը կը դնէին մէջն. կոնքին յատակն փոքրիկ ծակ մը կար, ուսկից ջուրն կամաց կամաց կը մոնէր մէջն. յանկարծ հաւասարութիւնն կորսուելով կ'իջնէր յատակն եւ կ'Ո՛ՆԳ կը հնչէր. կ'իմանային ժամանակն, ինչպէս մենք այսօր ժամացուցի մը զանգակին բախմամբ (կոնք = կոնգ = Ghong = Ղօղանջ, զանչ. եւայլն. քիչ մ'ալ լեզուաբանական):

Ուրիշ ջրային ժամացոյցներ ալ ունէին հնդիկ աստեղաբաշխք որոնց ձեռքով ամենայն ճշդութեամբ կրնային չափել ժամանակն. զոր օրինակ կրկին աստիճանաւորեալ անօթներ որ եւ է ձեւով, որոց միոյն ջրոյն ցածնալուն աստիճանաւ՝ կամ աւելնալովն՝ կը հասկընային ժամանակն եւ կը բաղդատէին իրարու հետ:

Բաց ՚ի ջրային ժամացոյցներէ ժամանակն չափելու համար

կը գործածէին նաեւ ժամացոյց անիւններ, զոր մինչեւ այսօր դեռ եւս կը վարեն եւ իբր հրաշալիք չեն ուզեր իրենց ընկերներէն գուրս մէկու մը ցոյց տալ: Յիշենք աստ Վասկարայի յիշատակածն:

«Փայտեայ թեթեւ անիւ մ'է, կեղրոնն լիսեօի մը վրայ հանդէած. անիւին բոլորտիքն իրարմէ հաւասար հեռաւորութեամբ փայտեայ հաւասարաչափ խողովակներ ագուցուած են, յորս մինչեւ կէսն սնդիկ կը լեցուի եւ հաստատուն կերպով կը գոցուի»:

Մատրասցի բարեկամ մը կը գրէ ինձ՝ թէ այդ անուոյն հռոմէական թուովն՝ ժամանակն շատ ճշգրտութեամբ կը հաշուեն, նոյն իսկ այժմեան Հնդկիկներն:

Առ այժմ այսչափն բաւական համարուի իմացունելու համար՝ որ Եւրոպական այժմեան հրաշալի յառաջդիմական քայլերն՝ մեզմէ դարեր առաջ Հնդարիական ցեղն առեր է եղեր:

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԺԲ- ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Շարունակութիւն անցեալ քուէն.

42. Եւ կերակուր այս կոչի առ մեզ գոհութիւն, յոր ոչ այլ ոք՝ բայց որ հաւատայն ճշմարիտ լինել վարդապետութեանն որ 'ի մէնջ՝ ունի իշխանութիւն հաղորդել, եւ սրբեցելոյ թողութեամբ մեզաց աւաղանաւն վերածննդեամբ, եւ որոյ որպէս Քրիստոս հրամայեաց վարէ կեանս:

2. Զի ոչ որպէս հաց հասարակ եւ ըմպելի հասարակ ընդունիմք զայս. 3. այլ որպէս բանիւ Աստուծոյ մարմնացեալն Յիսուս Քրիստոս Փրկիչ մեր մարմին եւ արիւն վասն մերոյ փրկութեան էառ, 4. այսպէս եւ աղօթիցն բանիւ որ 'ի նմանէ

42. Գոհութիւնն է որոց օրէն է մերձեցալ. 1. Գոհութեամբ ի՛նչ կը հասկընան Քրիստոնեայք. ըստ վարդապետութեան Առաքելոց է Փրկչին հաստատութեան. 2 — 6. Միեր պաշտամանց սկսելուն՝ քրիստոնեայ Հաղորդութեան օրինակաւ վարելն. 7 — 8.

1. «Եւ կերակուր.» — ԿԱ գլ. 3. Ս. Վկայն Մկրտութեան արժանանալու համար կարենոր եղած պայմանքն պարգեց, աստ՝ Ս. Գոհութեան համար. Համեմ. Վարդ. Դ, 15. է, 2. Թ, 10, 11. «Վարդապետութեանն.» այս խօսքով կրնանք նաեւ հացն էւ բաժակն ըմբռնել. յաջորդ տանց իմաստիւ:

2. «Զայս.» — Սեղանն, կերակուրն 'ի զովացումն բնութեան. Վարդ. Ժ, 5. զոր Քրիստոնեայք միշտ կատարած են, եւ հեքանոսաց Էսս ոչ անձանօք. առ այս կ'ըսէ՝ ոչ որպէս հաց հասարակ կամ ըմպելի հասարակ:

3. «Բանիւ Աստուծոյ.» — Ապա կը յաջորդէ «Աղօթից բանիւ.» երկուքն անջատ են յիբերաց. Առաջնովն կ'ըսէ Ս. Վկայն, Բանն Աստուծոյ՝ որ է Բանն Աստուած՝ Յիսուսի Քրիստոսի մարմինն էւ արիւնն ստեղծեց. Էս այս ոչ միայն աստ՝ այլ Էս ԼԲ, Էս ԼԳ գլխոց մէջ ընդերկար, Էս ԽԶ գլ. մէջ:

4. «Եւ աղօթիցն բանիւ որ 'ի նմանէ'... կերակրոյն.» — Որով յայտ է՝ զի արարչական զօրութեան կը նմանցունէ «Աղօթից բանին» զօրութիւնն. «'ի նմանէ'» այսինքն 'ի Մարմնացելոյ անտի Յիսուսէ Քրիստոսէ օրինադրուած է այդ խօսքն, 'ի

գոհացեալ կերակրոյն, որով արիւն եւ մարմինք մեր փոխար-
կելով կերակրին, նորին մարմնացելոյ Յիսուսի մարմին եւ ա-
րիւն վարդապետիմք լինել:

5. Զի Առաքեալք 'ի պրակս յինքեանց արարեալս՝ որ Աւե-
տարանք կոչին, այսպէս աւանդեցին հրամայեալ ինքեանց. 6.
Յիսուսի առեալ հաց գոհանալով ասել. Զայս արարէք առ իմոյ
յիշատակի, այս է Մարմին իմ: Եւ զբաժակն նոյնպէս առեալ
եւ գոհացեալ ասել. Այս է Արիւն իմ. եւ զնոսա միայն հա-
ղորդել:

մարդացեալ Բանեն. Այս է նուիրագործութեան բանն 'ի վերայ
կերակրոյն. «Որով արիւն եւ մարմինք մեր փոխարկելով կե-
րակրին.»— Աղօթից բանիւ. Հացին եւ Դինեոյն 'ի Մարմին եւ
յԱրիւն Տեառն փոխարկելոյն բացատրութիւնն է այս. զի կը
նմանցունէ սովորական հացին եւ գինեոյն՝ որ 'ի մեր մարմին
եւ յարիւն փոխարկելով՝ կը սնուցանեն զմեզ, Տեա նման բա-
ցատրութիւնն Վարդ. Ժ, 5, 6. Այս համեմատութիւն զարմա-
նալի չի. զի կղեմէս Աղեքսանդրացի եւ Երմա նման կը խօ-
սին: Վերջինն Ա. Տեա. Ա, 6. Բ. Տեա. Դ, 1. զարարչագոր-
ծութիւն Եկեղեցւոյ համար եղած կ'ըսէ յԱստուծոյ.

5. «Զի Առաքեալք,» եւայլն. նախկին Աղօթից բան իմաստին
տրուած մեկնութիւնն կը հաստատէ:

6. «Առեալ հաց գոհանալ ասելով.» յարակից իմաստքն լուե-
լայն կը հասկըցուին. աստ գլխաւորին միայն յիշատակութիւնն
է. Պատարագամատոյցք առնասարակ ունին, Առեալ զհացն. . .
օրհնեաց, գոհացաւ, եբէկ:

Մեր Եկեղեցւոյ Պատարագամատոյցն այսպէս կ'ըսուի
Աղօթից բանն. . . «Եւ յաշխարհակեցոյց եւ յառիքն փրկու-
թեան մերոյ եկեալ կամաւ. 'ի խաչն, առեալ զհացն 'ի սուրբ
յաստուածային յանձն եւ յարարչութիւնն ձեռս իւր՝ օրհնեաց,
գոհացաւ, եբէկ, ետ իւրոց ընտրեալ . . . ասելով. Առեք կե-
րայք. . . . Նոյնպէս եւ զբաժակն առեալ օրհնեաց, գոհացաւ,
եարբ, ետ իւրոց. . . ասելով. Արբէք 'ի տմանե. . . » Եւ ապա,
«Եւ զտոյն միշտ իւր յիշատակ առնել պատուիրան առանդեաց
մեզ բարեբար որդիդ քո միածին, եւ իջեալ 'ի օտորին վայրս
մարմնովն զոր 'ի մերմէս ընկալաւ յագգակցութենէ. . . » Ուշ
դնել «Արարչագործ» բառին եւ «Մարմնովն զոր 'ի մերմէս ագ-

7. Եւ զայս՝ 'ի խորհուրդս Մհեր հրաման ետուն առնել սոյն օրինակ չար դեւքն. 8. զի հայ եւ բաժակ ջրոյ մատուցանի 'ի սկիզբն պաշտաման բանիւք իւրք, զոր գիտէք կամ կարէք ուսանել:

Կէ. Եւ 'ի մէջ զկնի այսոցիկ կատարելոյ՝ 'ի միմեանս առնեմք միշտ զյիշատակ նոցա: 2. Եւ եթէ գուցեն՝ օժանդակեմք

գակցութենէ՝ իմաստին, որ ձիշդ Ս. Յուստինեայ սոյն գլխոյ 3 եւ 4 համարաւ ըսածն է. «Բանիս Աստուծոյ (արարչագործ Բանին ձեռամբ) մարմնացեայն Յիսուս Քրիստոս Փրկիչ մեր մարմինն է արին վասն մերոյ փրկութեան էառ, այսպէս է անորօրիցն բանիս որ 'ի նմանէ՝ զոհացեալ կերակրոյն (փոխարկելով հացին է ցինոյն) . . . նորին մարմնացելոյ Յիսուսի մարմինն է արին վարդապետիմք լինել»։ Ուրեմն զգուշութիւն «արարչագործ» իմաստունն է վեճ բառին:

Ե. դարու Մեր Ս. Հայրապետին պատարագամատոյցն՝ զկնի Առեք կերայքի է Երբեք 'ի սմանէի շարունակութեամբն կը յաւելու 'ի ճայն. «զայս առնիչիք յիմ յիշատակ» ըստ Ս. Յուստինեայ աստե՛ն ըսածին: Եւ ապա 'ի ծածուկ. «'ի նոյն միշտ կնքեալ զիւր զատուածային է ցանկութիւնսն իրամանն. Քանիցս անգամ զհացս զայս է զբաժակս ըմպիցեք՝ զման իմ պատմեցեք մինչեւ եկից էս» է յաւարտ անորօրիցն դարձեալ, «զոր է ինքն իսկ հրամանատրեալ կնքեաց» Անորօրիցն բանն նման բառիս կը յիշէ Լամբրունեցին 'ի Բացատր. խորհր. Պատար. «Անորօրիցն իջուցանէ 'ի վերայ Նուիրացն զՀոգին» է Եւ եղեալ հացն՝ Աստուծոյ մարմինն:

7. «'ի խորհուրդս Մհեր» — Ս. Վկայն կը պարգաբանէ զայս իր Բանք գրոց Հ է Հը գլխոց մէջ. Կ'երեւի քե յետոյ ժամանակաւ մտերական պաշտօնն մտած էր 'ի Հոռմ:

8. «Բանիւք իւրք» — Զգիտեմք քե ի՛նչ էին արդեօք այդ խօսք՝ զոր 'ի ժամ պաշտաման կ'արտասանէին պաշտօնեայք Մհեր:

Կէ. Քրիստոսի Ընթրեաց յիշատակն կատարելով, Քրիստոնեայք կ'օրհնաբանեն զՀայր Որդով է Հոգով սրբով վասն զի գամեն ինչ 'ի վայելս հաւատացելոց ստեղծեց. 1—3. Արե-

ամենայն կարօտելոց եւ միշտ ընդ միմեանս լինիմք: 3. Եւ 'ի վերայ ամենայնի զոր զնեմք առաջի՝ օրհնեմք զԱրարիչն ամենայնի Որդւով իւրով Յիսուսիւ Բրիստոսիւ եւ Հոգւով սրբով:

4. Բայց զարեգականն առայեալ օր՝ ամենեցուն ըստ քաղաքաց եւ գիւղութեից բնակելոց՝ 'ի նոյն տեղի լինի ժողովել: 5. եւ պրակք Առաքելոց եւ Գիրք Մարգարէից ընթերցեալ լինին, մինչեւ բաւականացի: 6. Դադարեալ ընթերցողին՝ Առաջնորդն բանիւ խրատականաւ եւ միեկթարութեան 'ի բարեացս այսոցիկ

գական ասուրց (կիրակեի) ժողովն. «Առաքելոց Յիշատակագրաց կամ մարգարեական գրոց ընթերցումն. վերակացոյին քարոզն եւ աղօթք հաւատացեալ ժողովրդեան. 4—7: Մատուցումն (վերաբերումն) հացին եւ բաժակին առ. Առաջնորդն եւ նորին աղօթք եւ գոհութիւնք. ճայնակցութիւն ժողովրդեան, Սարկաւագաց պաշտօն. 8—9: Յաւարտ ժողովոյն ողորմութիւնք. 10—11: Առ ի՛նչ կիրակե ասուրց որոշումն 'ի կատարումն խորհրդոց. Տէրն զկնի յարութեան երեւելով Առաքելոց եւ Աշակերտաց՝ ուսոյց Ս. Վկայիս աստէն ըսածներն. 12—14:

1. «Զյիշատակ առնեմք» . — Կե գլխոյ մեջ Գոհութեան մատուցման վրայ խօսեցաւ. աստ կիրակեից ժողովն է՝ «Ըզկնի այսոցիկ կատարելոյ»՝ այսինքն հաստատութեան Ս. Խորհրդոյն. զոր յիշատակեց «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի» բանիւ:

3. «Դնեմք առաջի» . — Աստէն քե մարմնաւոր կերակուրն օրրստօրէն կը հասկըցուի, վասն զի 2 տան «Երե գոցեն» խօսքն եւ յաջորդն մարմնաւորի համար է, եւ քե հոգեւորականն, միայն Տէրունի ասուրց սեպնականն: Տես Վարդ Ժ, 5 6. ԺԻ, 1:

4. «Բայց զարեգական. . . օր» . — Վասն զի առ. հեթանոսս կը խօսի . իսկ նոյն հրամանն Վարդ . ԺԴ, 1. տեսանք «ՂԱմենայն զկիրակե Տեսուն» զի առ. Հաւատացեալս է խօսքն. «Օր արեգական» կիրակե է:

5. «Պրակք Առաքելոց» . . . Այսպէս կը կոչին երբեմն Աւետարանք: Հրեայք զՕրէնս եւ զՄարգարես կ'ընթերցնուին:

Արդեօք նոյն կոչումն չէ՞ «Պրակք Առաքելոցն» 'ի մեզ. կամ քե «Գործոց» հետ միասին եւ «Աւետարանքն»:

6. «Առաջնորդն բանիւ. . . » Գործոց ԺԳ, 15. «Եւ յետ քն.

նմանութիւն յորդորէ: 7. Եւ ապա կանգեալ ամենեցուն մեր միանգամայն կարգամբ աղօթաւ:

8. Եւ որպէս ասացաք՝ դադարեալ մեր յաղօթից՝ բերի հաց եւ զինի եւ ջուր, եւ Առաջնորդին նոյնպէս աղօթս ամբարձիսլ եւ դռութիւնս, որչափ կարօզն իցէ, եւ ժողովրդեան ձայն բարձեալ ասել զԱմէնն. 9. եւ բաշխումն եւ հաղորդութիւն զորոց զոհացան, եւ հեռաւորաց ՚ի ձեռն տարկաւագաց առաքինս:

10. Որոց առատանանն եւ յօժարին՝ ըստ առաջադրութեանն տայ այր իւրաքանչիւր զոր կամին. 11. եւ որ ժողովին յանձն լինի Առաջնորդին, եւ նա օգնէ որբոց եւ այրհաց եւ որոց ՚ի խօթանալոյ եւ յալիով իւրիք կարօտելոց, եւ որոց ՚ի չզլթայս կան, եւ որոց ասպնջական սլանդիտելոց, եւ հակիրճ՝ որոց ՚ի կարօտի են՝ լինել խնամակալ:

12. Զօրն արեգական հասարակաց ամենեքին առնեմք զժո-

բեռնոյ զՅրենս եւ զՄարգարես, առաքեցին առ նոսա ժողովրդապետքն եւ ասեն. Արք եղբարք՝ եթէ իցեն ՚ի ձեզ բանք միփարութեան առ ժողովուրդդ՝ խօսեցարուք. Յոտն եկաց Պաղոս՝ շարժեաց զձեռն եւ ասէ. . . » Այսպէս եւ աստեն՝ վերակացուն յանդիմանութեամբ եւ յորդորականաւ ընթերցեալ Գրոց խօսքն կը հաստատէ. Ա. Թեսալ. Ե, 12 Առաջնորդին կուտայ խրատքի պաշտօնն. «Ճանաչել զվերակացունս ձեր ՚ի Տէր եւ զխրատիչս ձեր»:

7. «Կանգնեալ ամենեցուն». — Յոտին պետք էր կանգուն կալ եւ աղօթել, վասն զի «Տէրունի» էր օրն. ծնրադրութիւնն Պահոց օրերուն էր, ինչպէս կը գրէ Տէրտուդիանոս:

8. «Նոյնպէս աղօթս. . . » Ա. Յոսատինեայ ժամանակ առաջնորդին համար յատուկ զծուած աղօթք չկային դեռ. առ այդ կ'ըսէ՝ «Որչափ կարօզն իցէ», որով կրնամք եւ ներշնչման ջափն հասկընալ:

9. «Եւ բաշխումն եւ. . . » Այսինքն նուիրագործեալ Հացին եւ Բաժակին բաշխումն. եւ ապա հաւատացեալք կ'ըսկսին երգս նուագել:

10. «Եւ որ ժողովին». . Դոյացած գումարն է յողորմութենէ եղբարք, ՚ի պէտս եւ ՚ի դարման կարօտելոց:

11. «Պանդիստելոց». — Տես Վարդ. ԺԱ, ԺԲ:

12. «Առաջին օր եւ». — Ա. Հարց շատերն այսպէս կ'ըսեն.

դովն. զի առաջին օր է՝ յոր Աստուած զխաւարն եւ զհիւլէն
հտեղեալ ետեղծ զաշխարհ. 13. եւ Յիսուս Քրիստոս Փրկիչ
մեր զնոյն օր ՚ի մեռելոց յարեաւ. 14. զի նախ քան զԿոռնո-
սին խաչեցին զնա, եւ զկնի Կոռնոսի՝ այսինքն յաւուր արե-
զական՝ երեւեալ Առաքելոց իւրոց եւ Աշակերտաց վարդա-
պետեաց զայսոսիկ. Այլ զի ծանօթիք եւ ձեզ մատուցանեմք.

ինչպէս եւ ՚ի Մեզ Ս. Շնորհային. տես «Նորաստեղծեալ բա-
նքն յանգից» Կիւրակեից երգն. «գնիպէն ետեղեալ». — Յունակ.
ΥΙΙ բառն է «նիպէ», որ է «նիւք» զոր ստեղծեալ նկատելով՝
կը գետեղէ. այսպէս է եւ Ծննդ. Ա, 1.

14. «ԶԿոռնոսին. . . Կոռնոսի». — Կոռնոս՝ «Երեւակն» է
ըստ մեզ. որով նախ քան զԵրեւակին խաչեալն զկնի Երեւակի
աւուրն կ'երեսի. «Երեւակը օր» Ուրբաթն է. «Երեսեալ. . .
վարդապետեաց». — ՚ի վերոյ ըսածներուն հաստատութիւնն
է. զի վերջին Բնքրիքէն դուրս՝ զկնի յարութեան՝ հաստատուն
ժամանակն ցոյց կուտայ, յորում ինքնին Տէր զայս ամենայն
ուսոյց կատարել. «Մատուցանեմք». — Կ'երեսի քէ Քրիս-
տոնեալ ժողովոց նկատմամբ բամբասանք եղած էին. ԻՋ զըյ-
խոյն մեջ Ս. Վկայս Սիմոն Մոգի եւ Մենանդրի եւ Մարկիոնի
վրայ կը խօսի, որոց աշակերտքն՝ հաւատարապէս Քրիստոնե-
այր կը կոչուէին, յայտպիսեաց էր ընդդէմ ճշմարիտ Եղբարց
ամբաստանութիւնն. Զիւրայինս սլաշտպանելու համար՝ պարզ
պարզ առ. Հռովմայեցի ինքնակալն կը խօսի հաւատոց Ս.
Խորհրդոց վրայ, առանց ականածութեան. Վասն զի Ս. Հաղոր-
դութեամբ՝ հաւատացեալք իբր մարդակերք ամբաստանուած
էին. եւ Ս. Ողջունին համբուրի՝ իբր պղծագործք.

(Շարայարեի)

Ս. Վ. Ն.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն. Տես քիւ 18)

Այս էր գէթ ընդհանուր ժողովրդեան կարծիքը. վերջը պիտի հասկցուի որ ըսածնուն պէս չէր. բայց որովհետեւ մինչև այն տանն ուրիշ կերպով չէին ճանչնար զինքը, կաթաղինէ հասածին պէս անհամար թաղութիւն կը փութան կը փազին իւր բողոքիքը:

Բնականապէս Օգոստինոս առաջին վաղուղներէն մին է. չկրնար ծածկել իւր զարմանքը. Փաւստոսի սրամտութիւնը եւ աշխուժութիւնը, խօսելու ոճին վայելչութիւնը, կերպարանքին համեստութիւնը, շարժման վեմութիւնը, խօսակցութեան աշուղտութիւնը զինքը կը յափշտակեն: «Զգացած հաճութիւնս բոլոր բարեկամացս կը հաղորդէի, եւ իրենցմէ աւելի կը գովէի, կը զրուատէի զանիկայ»: Վերջը որչափ ալ սուրբ Ամբրոսիոսին փայլուն քարոզները կը լսէ, վսեմ ճառերուն ներկայ կը զըտնուի, այսու ամենայնիւ Փաւստոսի խօսակցութեան զեղեցկութիւնը չկրնար մոռնալ: «Անտարակցս մեծ հաճութիւն մը կը զգայի, կ'ըսէ, սուրբ Ամբրոսիոսի ճառերէն, թէպէտ եւ աւելի հմտութիւն մը կը պարունակէին եւ աւելի աննպարար էին Փաւստոսիններէն, սակայն ասոր խօսակցութեան ո՛չ վայելչութիւնն ունէին եւ ոչ գրաւիչ զօրութիւնը»: Ստուգիւ վտանգն անխուսափելի էր. բայց բարեբախտաբար Մոնիգա միւս կողմէն բոլոր սրտովը կ'աղօթէ ու կը պաղտորի:

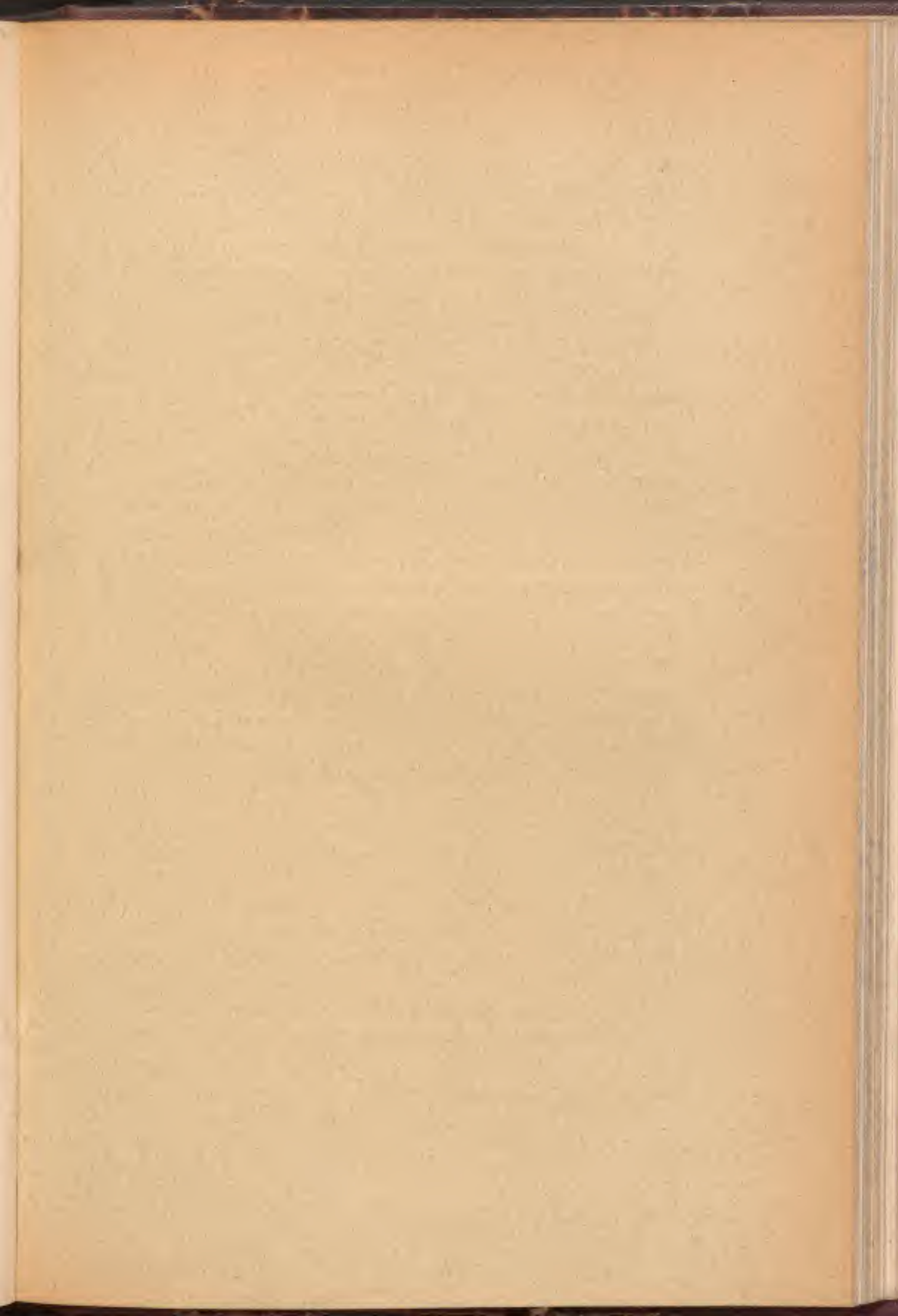
Օգոստինոս այս առաջին եւ բնական հիացմանէ վերջը, կը սկսի ինքնիրեն մտածել ու քննել: Առաջին խորհրդածութիւնն այս կ'ըլլայ. Փաւստոսի սորվեցուցածը նորալուր բան մը չէ, «Տեսայ, կ'ըսէ, քաղցրաբար եւ հաճելի խօսակցութեամբ անձ մը, որն որ միեւնոյն առասպելներն անհամեմատ վայելչութեամբ մը կը ճուռողէր: Բայց այն զեղեցկալուր խօսքերն ինչ-

պէս կրնային անցնել իմ ծարաւս, նման անգին եւ պատուական
բաժակներու, որոնք թէպէտ եւ շնորհայի կերպով կը մատուց-
ուին, բայց պարապ են: Յիրաւի Փաւստոսի ճառերը որչափ
ալ զարդարուն եւ պերճութեամբ զրուցուած էին, սակայն միւս
Մանիքեցի ազանգաւորներէն աւելի բան մը չէին սորվեցներ,
դժուարիմաց խնդրոց վրայ աւելի ճարտարութեամբ կը խօսի.
բայց ինքն ալ չուժէր զանոնք. Օգոստինոս անհամբեր կը ըս-
պասէ այն դժուարին խնդրոց լուծման, բայց մեծ կ'ըլլայ զար-
մանքը տեսնալով որ Փաւստոս՝ փոխանակ դժուարութեան պա-
տասխանելու, վարպետութեամբ մը կը շեղէր եւ անուղղակի եւ
անարժէք պատասխան մը կուտար: Ասոր վրայ Օգոստինոս այն-
պիսի նեղութիւն եւ սրտմտութիւն մը կը զգայ, որ հազիւ
կրնայ զսպել իւր լիպուն. կարելի ըլլար՝ անոր խօսքը պիտի
կտրէր, դժուարութեան կէտը ճշգրտելու համար եւ պահանջելու
համար որ փոխանակ այնչափ երկայն եւ աւելորդ պաճուճանք-
ներ գործածելու՝ կարճառօտ եւ ուղղակի պատասխանով մը իւր
տարակոյսները փարատէր: Բայց՝ սովորութիւնն թող չէր տար
որ հրապարակական զատատուութեանց մէջ ուսուցչին խօսքը կը-
տրուի: Ուստի Օգոստինոս կ'աղաչէ իւր բարեկամներուն որ
Փաւստոսի հետ առանձին տեսուելու համար հնարք մը գտ-
նան, կ'ուզէ ազատօրէն վիճաբանիլ իրեն հետ: Խնդիրքը զիւ-
րաւ կատարուեցաւ: Առաջին տեսութեան մը մէջ Օգոստինոս
առաջարկեց Փաւստոսի իւր սնթիւ տարակոյսներէն մին, եւ
մէկէն հասկցաւ եւ բացայայտ կերպով տեսաւ այն որ նախ կը
կասկածէր միայն, այսինքն թէ Փաւստոս խմստասէր մը չէր.
Քեղարուեստները սոսկ մշակած էր, եւ ան ալ անկատար կեր-
պով: Կիկերոնի եւ Սենեկայ քանի մը ճառերը կարդացած էր,
բանաստեղծական քանի մը քաղուածոյք, եւ Մանիքեցւոց ա-
մէնէն ընտիր երկասիրութիւններն, եւ մասնաւոր կերպով տը-
րամաբանութեան ձեւերը սորված ըլլալով, պերճախօսութեան
համար բնական ձիրք ալ ունենալով, վայելուչ կերպով կը խօ-
սակցէր, եւ ահաւասիկ ասոր վրայ կը կայանար բոլոր ստացած
համբաւը: Օգոստինոս վերջին ծայր յոյսը կտրած կ'ելլայ դուրս
այն առաջին տեսութենէն: Այնչափ ժամանակ անհամբեր ըս-
պասէին ետքը, հիմակ որ խնդրած խաղաղութիւնը կը կարծէ
որ ձեռք կը ձգէ, խաբուած տեսնալով ինքզինքը, բոլորովին
վհատութեան մէջ կ'իյնայ: Այսու ամենայնիւ ուրիշ փորձ մ'ալ
կ'ուզէ ընել, քանի մ'օր ետքը կուգայ կը գտնայ զՓաւստոս,

այս անգամ փրկստփայական խնդիրները մէկզի ձգելով, զիտնական խնդիր մը կ'առարկէ իրեն: Կը յիշենք որ Օգոստինոսի հոգւոյն այլալուծիւնը առաջ եկած էր այն հակասութիւններէն զորս գտած էր Մանիքէսի գիտնական եւ մաթէմատիքական գրուածոցը մէջ, միջնորդութեամբ Հռովմայեցի աստղաբաշխի՞ք ճիշդ ծանօթութեանց: Մանիքեցիք մինչեւ այն ատեն չէին կըրցած փարատել իւր այն տարակոյսները, խոստացեր էին միշտ որ Փաւստոս այն նիւթին վրայօք ալ կատարեալ լոյս մը պիտի ընծայէր իրեն: Ուստի վստահութեամբ դարձեալ կ'իրթայ կը գտնայ զՓաւստոս. բայց հազիւ թէ կը սկսի առաջարկելու իւր դժուարութիւնը, ազանգաւորը մէկէն թողութիւն կը խնդրէ իրմէ, եւ համեստութեամբ կը մերժէ տալու խնդրած պատասխանը: «Այն ճամարտակ մարդերու չէր նմաներ, կ'ըսէ Օգոստինոս, որոնք զիս այնքան վշտացուցեր էին, եւ կարծելով լուսաւորել զիս՝ անստոյգ եւ անհաստատ պատճառաբանութիւններով խաբեր էին զիս. իսկ Փաւստոս աւելի համեստութեամբ, ինչպէս կը վայլէ պատուաւոր անձի մը, եւ թէպէտ աստուածային իրաց նկատմամբ բոլորովին կոյր էր, այսու ամենայնիւ կը ճանչնար եւ չէր ամչնար խոստովանելու իւր տգիտութիւնը:

Փաւստոս այս վարմունքովն Օգոստինոսին համարմունքը կը վաստակի. բայց միանգամայն անոր աչքին վրայի վարագոյրը բոլորովին կը վերցնէ. այն անձը, զորն որ Մանիքեցիք մինչեւ երկինք կը բարձրացնէին, ճշմարտութիւնը սորվեցնելու համար աստուածային նուիրակ մ'է կ'ըսէին, այն անձը, ըսինք, թէ չկրցաւ լուծել Օգոստինոսի դժուարութիւնները, ըսել է թէ լուծող մը պիտի չգտնուի ընաւ: «Այն օրուընէ՛ ի վեր, կ'ըսէ, ազանդոյն մէջ առաջ երթալու փափաքս պաղեցաւ. եւ չուզիլով նսեւ բոլորովին հրաժարիլ իրենցմէ, յանձն առի ժամանակ մ'ալ անոնց հետ մնալ, մինչեւ որ լաւագոյն կրօնք մը գտնամ. բայց այս բանիս համար նոր լուսոյ մը կարօտ էի: Ասանկով այն Փաւստոսն, որն որ շատերուն համար մահաբեր որոգայթ մը եղած էր, ինձի համար ընդ հակառակն առանց զիտնալու եւ ուզելու հոգւոյս ազատութեանը պատճառ եղաւ:»

(Շարայարեղի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն Լ. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի.

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան:
Գաւառաց Լ. օտար երկիրներու համար
քղթատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանդիշը թիւ 2 դահեկան

ՆՆՆԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եեշիլ փողոց
Թիւ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան Լ. քերթիճ
վերաբերեալ այլ ամենան խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YËCHIL N ° 1